

Tiesību normu atpakaļejošs spēks laikā un tā ierobežošana tiesiskā un demokrātiskā valstī

Retroactivity of legal norms and its restriction in a state of law

Mg. iur. Māris Onževs

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures katedras doktorants

E-pasts: maris_onzevs@yahoo.com

Rakstā aplūkota gan tiesību normu atpakaļejoša spēka vēsturiskā attīstība, gan arī tā realizēšana mūsdienās, izvērtējot tiesību normu eventuālo prettiesiskumu. Par pamatu tiesību normu atpakaļejoša spēka izpratnes analīzei ir izmantota Vācijas Konstitucionālās tiesas prakse, kurā ietvertās atziņas ir ne tikai padziļināti analizētas, bet arī salīdzinātas ar Satversmes tiesas veidoto atpakaļejoša spēka izpratni.

Atslēgvārdi: atpakaļejošs spēks laikā, īsts atpakaļejošs spēks laikā, neīsts atpakaļejošs spēks laikā, tiesību normu seku atpakaļejoša iedarbība, tiesiskā sastāva atpakaļejoša piesaiste.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	165
1. <i>Tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka izpratnes attīstība</i>	166
2. <i>Tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka izpratne un nošķiršana, pamatojoties uz Vācijas Konstitucionālās tiesas izstrādāto metodiku</i>	168
3. <i>Kritika īsta un neīsta atpakaļejoša spēka nošķiršanai un Vācijas Konstitucionālās tiesas doktrīnas maiņa</i>	170
4. <i>Izņēmumi no vispārējā tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka nepieļaujamības principa</i>	171
5. <i>Noslēguma vietā</i>	172
<i>Kopsavilkums</i>	172
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	173
<i>Atsauces</i>	175
<i>Summary</i>	178

levads

Tiesību doktrīnā tiek atzīts, ka atkarībā no tiesību normu saistošā spēka tvēruma robežām likumdevējs var pieņemt tiesību normas ar atpakaļejošu, tūlītēju vai turpmāk vērstu spēku laikā.¹ Tomēr līdz šim gan Latvijas tiesību zinātnē, gan arī tiesu nolēmumos ir tikai ļoti vispārīgi izskaidrots, kādas ir minēto tiesību normu saistošā spēka veidu nošķiršanas robežas, kā arī kuros gadījumos un cik plaša ir likumdevēja rīcības brīvība pieņemt tiesību normas ar vispretrunīgāk vērtēto – atpakaļejošu spēku laikā. Piemēram, Satversmes tiesa ir tikai vispārīgi norādījusi,

ka "tiesiskā valstī gadījumi, kad likumam tiek piešķirts atpakaļejošs spēks, uzskatāmi par izņēmumu. Tomēr likumdevējam atsevišķos gadījumos ir iespējams likumam piešķirt atpakaļvērstu spēku, lai aizsargātu konstitucionālās vērtības".² Līdzīgs regulējums ir ietverts Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9. panta ceturtajā daļā, kas kopš 2012. gada aizstāj praktiski identisku tiesību normu no spēku zaudējušā likuma "Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību".³

Ievērojot minēto precīzas atpakaļejoša spēka izpratnes vakuuma stāvokli, konkrētajā rakstā gan no vēsturiskās perspektīvas, gan arī no mūsdienu tiesību atziņu skatupunkta ir analizēts tiesību normu atpakaļejošs spēks laikā. Raksta ietvaros ir apskatīta arī metodoloģija, uz kuru balstoties gan likumdevējam, gan arī konstitucionālajai tiesai būtu iespējams konstatēt un ierobežot tiesību normu pieņemšanu ar atpakaļejošu spēku laikā. Vienlaikus atzīmējams, ka, ņemot vērā tiesību normu atpakaļejoša spēka krimināltiesiskās perspektīvas atšķirīgo struktūru un vēsturisko attīstību,⁴ attiecīgā atpakaļejoša spēka perspektīva rakstā nav aplūkota.

Būtiski uzsvērt, ka, ņemot vērā līdzšinējo Latvijas tiesu praksi, kas neskaidru tiesību jautājumu risināšanā izmanto Vācijas tiesību doktrīnā un tiesu nolēmumos paustās atziņas,⁵ arī rakstā izmantotā tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka nošķiršanas un pieļaujamības analīze ir balstīta uz Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas (turpmāk – Vācijas Konstitucionālā tiesa) nolēmumiem. Lai gan autora ieskatā ārvalstu tiesību prakses pārņemšana nevarētu būt absolūta un Latvijas tiesību sistēmā eventuāli transponējamās idejas būtu kritiski izvērtējamas, tomēr, apzinoties Latvijas tiesību zinātnes un tiesu kapacitāti, šādā veidā ir iespējams precīzi un efektīvi pilnveidot salīdzinoši maz pētītus tiesību teorijas un arī konstitucionālo tiesību institūtus.

1. Tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka izpratnes attīstība

Atskatoties vēsturiskā perspektīvā uz tiesību normu ar atpakaļejošu saistošo spēku nošķiršanu, secināms, ka jau kopš Senās Romas laikiem ir konstatējama izpratne par tādu tiesību normu nodalīšanu, kas skar pagātnes laikā radušās tiesiskās attiecības vai notikušus faktiskos apstākļus, no tiesību normām, kas ir attiecināmas tikai uz nākotnē realizētiem faktiskajiem apstākļiem.⁶ Tajā pašā laikā, ņemot vērā, ka šāds tiesību normu iedalījums neveidojās kā mākslīgs tiesību zinātnes institūts, bet gan radās kā sekas sabiedrības un likumdevēja evolucionējošajai izpratnei par tiesiski pieļaujama tiesiskā regulējuma priekšnoteikumiem, sākotnējās tiesību normu atpakaļejoša spēka robežas un arī pieļaujamības priekšnoteikumi ir neskaidri.⁷

Piemēram, zināmākajā Senās Romas laika atpakaļejoša spēka izpratnes avotā – Teodosija Kodeksā, kas līdztekus vairākām Cicerona runām faktiski ir arī vienīgais autoritārais Senās Romas laika atpakaļejoša spēka laikā izpratnes avots,⁸ – bija noteikts, ka "tas ir skaidrs, ka likumi un konstitūcijas attiecas uz nākotnes tiesiskajām attiecībām, savukārt uz pagājušiem faktiem tie nevar tikt piemēroti, ja vien tas skaidri nav noteikts attiecībā uz tiesiskajām attiecībām, kas ir uzsāktas pagātnē, bet vēl nav pabeigtas".⁹ Tādējādi no minētā avota skaidri neizriet, vai atpakaļejošs spēks aptver arī pagātnē uzsāktu, bet vēl nepabeigtu tiesisko attiecību regulēšanu, vai arī attiecas tikai uz pilnībā pagājušu fakti regulēšanu. Turklāt vēl lielāku

neskaidrību rada tiesību normā ietvertā plašā likumdevēja rīcības brīvības klauzula, kas pēc nenosakāmiem kritērijiem pieļauj pagātnes laikā realizētu tiesisko attiecību regulēšanu ar jaunām tiesību normām. Tomēr, ņemot vērā, ka Senās Romas laikā tika konstatēta atšķirība tikai starp diviem tiesību normu saistošā spēka veidiem – atpakaļejošu un neatpakaļejošu (*die Nichrückwirkung* – vācu val.) spēku laikā,¹⁰ vis ticamāk ar atpakaļejošu spēku būtu aptverami visi apstākļi, kuri jebkādā veidā bija saistīti ar pagātnes laika dimensiju.

Nosacīta nenoteiktība gan attiecībā uz tiesību normu robežām, kas pieņemtas ar atpakaļejošu spēku, gan arī to nepieļaujamību pastāvēja līdz pat 20. gadsimtam. No vienas puses, jau no 18. gadsimta beigām dažādās Eiropas valstīs un to daļās, tai skaitā Prūsijā, Francijā un Austrijā, dažādās tiesību normu kodifikācijās tika precīzi un skaidri pozitīvēti tiesību principi, kas aizliedza atpakaļejoša spēka noteikšanu.¹¹ Piemēram, 1794. gada Prūsijas Vispārējās Zemes tiesību 14. pantā tika noteikts, ka “jauni likumi nevar tikt piemēroti attiecībā uz jau veiktām darbībām un notikumiem”,¹² 1804. gada Francijas Civillikuma 2. pantā tika ietverts princips, ka “likumi attiecas tikai uz nākotni; tiem nav atpakaļejoša spēka”.¹³ Savukārt pēc pāris gadiem pieņemtajā Austrijas Vispārējā Civillikuma pagātnes laikā realizētu tiesisko attiecību ietekmēšanu regulēja 5. panta norma, kas noteica, ka “likumiem nav atpakaļejoša spēka; tiem nav nekādas ietekmes attiecībā uz iepriekšējām darbībām un uz iepriekš iegūtām tiesībām”.¹⁴ No otras puses, ņemot vērā tajā laikā plaši pastāvošo praksi noteikt izņēmumus no atpakaļejoša spēka aizlieguma principa, kā arī efektīvu likumdevēja darbību kontrolējošo tiesību līdzekļu neesību,¹⁵ tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka veida ierobežošana bija vairāk teorētiska un balstīta uz likumdevēja paša izpratni par tā rīcības brīvību iejaukties pagātnes laikā notikušās darbībās.

Interesanti atzīmēt, ka, ņemot vērā ievērojamo nenoteiktību atpakaļejoša spēka izpratnes robežu un pieļaujamības skaidrošanā, 19. gadsimta tiesību doktrīnā iezīmējās viedoklis, ka tiesiskajā regulējumā ietvertais atpakaļejoša spēka noteikšanas aizliegums būtu attiecināms ne tikai uz likumdevēju, bet daudz būtiskāku nozīmi iegūtu tiesību normu piemērotāju darbībā. Kā norādījis Fridrihs Karls Savinjī, atpakaļejoša saistošā spēka aizlieguma principa nozīme ir ierobežot tiesību piemērotāja rīcības brīvību tiesību normu iztulkošanā.¹⁶ Proti, tiesnešiem kā tiesību normu piemērotājiem būtu tiesības nepiemērot tiesību normas ar atpakaļejošu spēku laikā, pat ja tajās *expressis verbis* būtu noteikts pretējais.¹⁷ Vienlaikus gan saistībā ar minēto tiesību normu piemērotāju rīcības brīvību tiek pausts viedoklis, ka šādas tiesnešu pilnvaras ierobežot tiesību normu spēku laikā būtu jāizprot iespējami šauri, tādējādi neaizskarot likumdevēja rīcības brīvību pieņemt tiesību normas ar atpakaļejošu spēku laikā.¹⁸

Analizējot atpakaļejoša spēka laikā vēsturisko attīstību un izpratni no mūsdienu skatupunkta, vienlaikus ir būtiski arī apzināties, ka līdz 20. gadsimtam tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka aizlieguma izpratne galvenokārt tika vērtēta tikai no privāto tiesību perspektīvas. Tādējādi, ņemot vērā, ka atpakaļejoša spēka viens no uzdevumiem bija identificēt privāto tiesību jomā nepieļaujamas tiesību normas, tā tvērums objektīvi bija plašāks par mūsdienās tradicionāli saprotamo tiesību normu atpakaļejošo spēku kā vienu no trīs tiesību normu saistošā spēka veidiem, kas vienlīdz attiecas arī uz klasisku publisko tiesību, tai skaitā nodokļu un sociālās jomas, regulējumu. Līdz ar to kritiski būtu izvērtējama 19. gadsimta un vēl senākas izpratnes sasaistīšana ar mūsdienās izprotamajām atpakaļejoša saistošā spēka robežām, kā arī tā konstatēšanas un pieļaujamības priekšnoteikumiem.

2. Tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka izpratne un nošķiršana, pamatojoties uz Vācijas Konstitucionālās tiesas izstrādāto metodiku

Neskatoties uz vēsturiski salīdzinoši plašo un daudzveidīgo tiesību normu saistošā spēka veidu analīzi, tikai pēc II pasaules kara, izveidojot efektīvu likumdevēja pieņemto tiesību aktu uzraudzības sistēmu, tika sasniegts tiesību normu saistošā spēka veidu nošķiršanas sākotnējais mērķis, proti, izstrādāti objektīvi kritēriji, kas nepieļauj tiesību normu ar atpakaļejošu spēku izmantošanu tiesisko attiecību regulēšanai. Tādējādi, galvenokārt balstoties uz Vācijas Konstitucionālās tiesas praksi, no kuras atvasinātās tiesiskās idejas laika gaitā tika pārņemtas arī citās tiesību sistēmās,¹⁹ tika izveidotas visaptverošas juridiskās metodes tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka nošķiršanai, kā arī metodiskai tā nepieļaujamības pamatošanai.

Likumsakarīgi, ka, vēsturiski pastāvot tikai fragmentārai un uz privāto tiesību principiem balstītai atpakaļejoša saistošā spēka izpratnei, Vācijas Konstitucionālā tiesa sākotnēji pēc tās nodibināšanas nespēja noformulēt ne to, kas ir uzskatāms par atpakaļejošu spēku laikā, ne arī to, vai šāds tiesību normu spēks ir vispārīgi pieļaujams. Tādējādi, analizējot tiesību normu atpakaļejoša spēka pieļaujamību, Vācijas Konstitucionālā tiesa tikai vispārīgi norādīja, ka atpakaļejoša iedarbība ir saistīta ar atpakaļejošu iejaukšanos tiesību stāvoklī.²⁰ Vienlaikus tiesa pamatoja, ka, lai gan atpakaļejošs spēks pēc būtības ir pieļaujams, tas būtu aizliedzams tādos gadījumos, kad personas nevarēja prognozēt un objektīvi ņemt vērā potenciālās izmaiņas ar atpakaļejošu spēku.²¹ Ievērojot minēto, no šādas atpakaļejoša spēka izpratnes bija iespējams tikai izsecināt, ka saistošā spēka identificēšanas vienīgā piesaistes pazīme, līdzīgi kā Senās Romas laikā, ir jebkāda pamanāma saistība ar pagātnes dimensiju. Tajā pašā laikā, nepastāvot objektīvi nosakāmiem saturiskajiem kritērijiem un metodiskai atpakaļejoša spēka laikā tiesiskuma vai prettiesiskuma konstatēšanai, gan atpakaļejoša spēka pastāvēšana, gan arī pieļaujamība tika noteikta, balstoties uz konkrētiem apstākļiem individuāli katra izskatāmā strīda ietvaros.

Lai gan atpakaļejoša spēka noteikšanas izpratne attīstījās gandrīz ar katru Vācijas Konstitucionālās tiesas nolēmumu, kurā kāds no apskatāmajiem aspektiem bija saistīts ar tiesību normu laika tvēruma izvērtēšanu, nosacītā nenoteiktība attiecībā uz atpakaļejoša spēka nošķiršanu un pieļaujamības noteikšanu pastāvēja līdz pat Vācijas Konstitucionālās tiesas 1960. gada 31. maijā pieņemtajam nolēmumam lietā Nr. 2 BvL 4/59,²² kurš tiesību doktrīnā tika uzskatīts par pamatu un pagrieziena punktu tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka metodiskai nošķiršanai.²³

Minētajā nolēmumā Vācijas Konstitucionālajai tiesai bija jākonstatē, vai Tiesu izmaksu likumā (*Gerichtskostengesetz* – vācu val.) izdarītie grozījumi par īres un nomas strīdos piemērojamās valsts nodevas samaksu ir pieņemti ar atpakaļejošu spēku un tādējādi prettiesiski ietekmē tiesību normu adresātu tiesības uz iepriekš pastāvošajām tiesu nodevām. Būtiskākais strīdus jautājums bija saistīts ar minēto grozījumu pārejas noteikumos norādīto regulējumu, ka palielinātā nodeva ir maksājama arī par jau uzsāktiem, t. i., tiesā iesniegtiem un izskatāmiem tiesību strīdiem. Izvērtējot attiecīgo tiesību aspektu, Vācijas Konstitucionālā tiesa norādīja, ka, lai noteiktu, vai atpakaļejošs spēks laikā ir pieļaujams, vispirms ir jānošķir īsts atpakaļejošs spēks (*echte Rückwirkung* – vācu val.) un neīsts atpakaļejošs spēks (*unechte Rückwirkung* – vācu val.).²⁴ No minētajiem tiesību normu saistošā spēka laika tvēruma veidiem tikai īsts atpakaļejošs spēks būtu uzskatāms par klasisku atpakaļejošu

spēku, kurš ir acīmredzami nepieļaujams, savukārt neīsta atpakaļejoša spēka gadījumā šādas prezumpcijas nav. Tādēļ, konstatējot neīstu atpakaļejošu spēku, vienmēr ir veicama tiesību normu adresātu tiesiskās paļāvības analīze, izvērtējot, vai mainītais tiesiskais regulējums ir aizskāris tiesību normu adresātu tiesisko paļāvību uz iepriekš noteiktā regulējuma pastāvēšanu.²⁵

Lai gan abi minētie tiesību normu saistošā spēka veidi ir saistīti ar pagātnes laika dimensijā – pirms tiesību normas spēkā stāšanās brīža – realizētu faktisko apstākļu regulēšanu, būtiskākā pazīme minēto jēdzienu nošķiršanā ir saistīta ar pabeigta tiesiskā sastāva konstatēšanu. Ja vēl pirms tiesību normas izsludināšanas regulējamās tiesību normas tiesiskais sastāvs ir pabeigts, tad uzskatāms, ka tiesību normai pastāvis atpakaļejošs spēks laikā.²⁶ Savukārt, ja tiesību normas saistošais spēks ir attiecināms uz iepriekš uzsāktām tiesiskajām attiecībām vai faktiskajiem apstākļiem, kas normas spēkā stāšanās brīdī turpinās, tādā gadījumā ir konstatējams neīsts atpakaļejošs spēks.²⁷ Tādējādi neīsts atpakaļejošs spēks atbilst Latvijas tiesību sistēmā izmantotajai tiesību normu tūlītēja spēka izpratnei.²⁸

Lai precīzāk ilustrētu atšķirības starp īstu un neīstu atpakaļejošu spēku, atzīmējams, ka Vācijas Konstitucionālās tiesas 1960. gada 31. maijā pieņemtajā nolēmumā lietā Nr. 2 BvL 4/59 īsts atpakaļejošs spēks būtu konstatējams, ja valsts nodeva par apelācijas vai kasācijas sūdzības iesniegšanu būtu paaugstināta, kad iepriekš noteiktā pazeminātā nodeva būtu bijusi jau samaksāta un konkrētā tiesvedības instance pabeigta, t. i., līdz apstrīdētās tiesību normas spēkā stāšanās brīdim tiesiskais strīds jau būtu izskatīts. Neīsts atpakaļejošs spēks būtu konstatējams, ja vēl nepabeigtas tiesvedības instances izskatīšanas laikā nodeva tiktu paaugstināta par izskatāmo lietu konkrētajā tiesvedības instancē vai attiecināta uz nākamajām tiesvedības instancēm (pieņemot, ka tādas būs).

Saistībā ar minētās metodikas izmantošanu ir atzīmējams arī fakts, ka neīsta un īsta atpakaļejoša saistošā spēka nošķiršanu ir veikusi arī Satversmes tiesa.²⁹ Proti, lai noskaidrotu, vai likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pieņemtie grozījumi, kas noteic ienākuma nodokli 10 % apmērā par kredītiestādēs noguldīto depozītu uzkrātajiem procentiem, ir tiesiski arī no laika aspekta, Satversmes tiesa izvērtēja īsta atpakaļejoša spēka pastāvēšanu. Nekonstatējot īsta atpakaļejoša spēka pastāvēšanu, Satversmes tiesa atzina regulējumu *per se* par tiesisku, taču iespējama tiesiskā regulējuma adresātu tiesību aizskāruma konstatēšanai izmantoja samērīguma testu.³⁰

Nevērtējot attiecīgā Satversmes tiesas nolēmuma juridiskās sekas attiecībā uz tiesību normas tiesiskuma izvērtēšanu, no tiesību normas saistošā spēka nošķiršanas viedokļa kritiku pelna divi aspekti. Vispirms īsta un neīsta atpakaļejoša spēka izvērtēšana tika veikta tikai samērīguma testa ietvaros, nevis nolēmuma sākuma daļā, kad atkarībā no saistošā spēka konstatēšanas būtu iespējams izlemt, vai vispār ir nepieciešama samērīguma testa veikšana. Otrkārt, Satversmes tiesa, atsaucoties uz lietu ar līdzīgiem apstākļiem, kas izskatīta Vācijas Konstitucionālajā tiesā, ir norādījusi, ka Vācijas Konstitucionālā tiesa minētajā lietā ir konstatējusi atpakaļejošu spēku, taču, pretnostatot to valsts interešu un sabiedrības labklājības interesēm, ir noteikusi pēdējās prioritāti.³¹ Tomēr šāds secinājums jau pamatos ir kļūdainais, jo Vācijas Konstitucionālā tiesa ir konstatējusi tikai neīstu atpakaļejošu spēku,³² kura izpratne ir identiska tūlītējam, nevis atpakaļejošam spēkam. Tādējādi secinājums par atpakaļejoša spēka klātbūtni, neprecizējot, ka tas ir neīsts atpakaļejošs spēks, ir maldinoša un rada nepareizu iespaidu par atpakaļejoša spēka pieļaujamību.

3. Kritika īsta un neīsta atpakaļejoša spēka nošķiršanai un Vācijas Konstitucionālās tiesas doktrīnas maiņa

Lai gan tiesību teorijā tiesību normu nošķiršana, balstoties uz īsta un neīsta atpakaļejoša spēka konstatēšanu, ir salīdzinoši skaidra, tomēr, saskaroties ar praktiskām tiesību piemērošanas situācijām, Vācijas tiesību doktrīnā ir izcēlusies plaša juridiskā polemika par attiecīgās metodikas piemērotību. Proti, tiesību doktrīnā tiek uzskatīts, ka atšķirība starp īstu un neīstu atpakaļejošu spēku laikā ir nederīga, jo tiesību normu sarežģītība ir pārāk augsta, lai bez minēto nošķiršanas elementu saturiskās nepazaudēšanas varētu konstatēt atpakaļvērstu vai tūlītēju iedarbību.³³ Turklāt, ņemot vērā ar atpakaļejošu spēku laikā regulējamo tiesisko attiecību dažādību, nav iespējams izstrādāt vienotu juridisko metodi visām tiesību situācijām. Līdz ar to pagātnes dimensijā pabeigtu apstākļu konstatēšana ir tikai iespējama, izvērtējot katra konkrētā strīda faktiskos apstākļus un tiesību normu uzbūvi.³⁴

Tiesību zinātnē Vācijas Konstitucionālās tiesas iedalījuma metodoloģija tiek kritizēta arī tāpēc, ka minētās doktrīnas ietvaros nav pietiekami precizēts, kas ir saprotams ar terminiem “pabeigts tiesiskais sastāvs” un “nepabeigti faktiskie apstākļi”.³⁵ Proti, vai termins “tiesiskais sastāvs”, kas ir identificējams īsta atpakaļejoša spēka konstatēšanai, ir identisks apzīmējums terminam “faktiskie apstākļi”, kas savukārt ir jāidentificē neīsta atpakaļejoša spēka gadījumā.³⁶ Būtiska šāda iedalījuma nepilnība tiek saistīta arī ar apstākli, ka likumdevējam minētās doktrīnas ietvaros ir iespējams tiesību normas ar faktiski īstu atpakaļejošu spēku noformēt tādējādi, ka tās formāli atbilstu neīsta atpakaļejoša spēka pazīmēm.³⁷

Neskatoties uz to, ka doktrīna joprojām modificētā veidā tiek jēdzieniski izmantota Vācijas Konstitucionālās tiesas praksē tiesību strīdu risināšanā,³⁸ 20. gadsimta 80. gadu sākumā un vidū Vācijas Konstitucionālā tiesa ir attīstījusi citu tiesību normu saistošā spēka veidu iedalījumu.³⁹ Lai varētu precīzāk izvērtēt tiesību normu konstitucionalitāti, Vācijas Konstitucionālā tiesa ir nošķīrusi tiesību normu seku atpakaļejošu iedarbību (*Rückbewirkung von Rechtsfolgen* – vācu val.) un tiesiskā sastāva atpakaļejošu piesaisti (*tatbestandliche Rückanknüpfung* – vācu val.).⁴⁰

Pirmais mēģinājums metodoloģiski veidot jaunu saistošā spēka veidu iedalījumu tika veikts Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. Senāta 1983. gada 22. marta nolēmumā Nr. 2 BvR 475/78,⁴¹ savukārt pilnībā noformulēta tiesību normu saistošā spēka nošķiršanas metodika tika ietverta tā paša Senāta 1986. gada 14. maija nolēmumā Nr. 2 BvL 2/83.⁴² Kā izriet no minētajiem nolēmumiem, būtiskākā atšķirība atpakaļejoša spēka konstatēšanai no īsta un neīsta atpakaļejoša spēka nošķiršanas doktrīnas ir saistīta ar to, ka vairs nebija nepieciešams konstatēt analizējamās tiesību normas tiesiskā sastāva pabeigtību. Proti, neatkarīgi no faktisko apstākļu vai tiesisko attiecību pabeigtības fakta konstatēšanas atpakaļejoša iedarbība tika uzskatīta par pastāvošu, ja vien spēkā stājušās tiesību normas tiesiskās sekas ietekmē tiesību normu adresātus laika posmā pirms tiesību normas spēkā stāšanās dienas.⁴³ Turklāt atbilstoši Vācijas Konstitucionālās tiesas metodikai šāda tiesību normu tiesisko seku atpakaļejoša iedarbība ir modelējama, ja ir iespējams ar fikcijas palīdzību pierādīt, ka faktiski tiesību norma ir stājusies spēkā laika posmā pirms tiesību normas izsludināšanas dienas.⁴⁴

Minēto tiesību normu nošķiršanas veidu izpratni ir iespējams ilustrēt ar kādu teorētisku piemēru. Proti, ja Saeima izlemtu, ka Rīgas pašvaldībā ir nepieciešams noregulēt situāciju ar pārlieku augstām dzīvokļu īres cenām, priekšnoteikums

efektīvai identificētās problēmas risināšanai būtu tāda tiesiskā regulējuma pieņemšana, kas īres maksas griestu regulējumu attiecinātu uz visiem īres līgumiem, kas Rīgas teritorijā grozījumu spēkā stāšanās laikā ir noslēgti.⁴⁵ Nevērtējot šādu grozījumu saturisko tiesiskumu, viena no likumdevēja iespējām noregulēt dzīvokļu īres tirgus situāciju pastāvētu, nosakot tiesisko seku atpakaļejošu iedarbību. Šāds tiesību normas piemērojamības laika dimensijas realizēšanas veids būtu konstatējams, ja iecerētais tiesiskais regulējums stātos spēkā 1. aprīlī, taču īres maksas griesti būtu noteikti uz visiem kopš 1. janvāra veiktajiem maksājumiem. Proti, tiesiskās sekas būtu realizētas jau pirms attiecīgo grozījumu spēkā stāšanās. Savukārt, ja identiski grozījumi tiktu attiecināti uz visiem jau noslēgtajiem īres līgumiem, taču īres maksas griestus nosakot pēc grozījumu spēkā stāšanās dienas – ar 1. aprīli, tad grozījumiem būtu konstatējama tiesiskā sastāva atpakaļejoša piesaiste.

Būtiski atzīmēt, ka, veidojot jauno metodiku atpakaļejoša saistošā spēka nošķiršanai, Vācijas Konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka līdzīgos gadījumos kā iepriekš konstatētajās neista atpakaļejoša spēka aptvertajās situācijās un arī tiesiskā sastāva ar atpakaļejošu spēku piesaistes gadījumā tiesību normas nebūtu apzīmējamās kā pieņemtas ar atpakaļejošu spēku laikā.⁴⁶ Proti, atpakaļejošam spēkam kā virsējdzienam (*Oberbegriff* – vācu val.) nav nekādas saistības ar situācijām, kad tiesību normas nevis ietekmē faktiskos apstākļus pagātnes dimensijā, bet gan nākotnē noteic tiesību normu saistošo spēku attiecībā uz jau uzsāktām tiesiskajām attiecībām.⁴⁷ Šādu izpratni būtu lietderīgi veicināt arī Latvijā, kur, nepareizi izprotot neista atpakaļejoša spēka tvērumu, tiek uzskatīts, ka jebkāda tiesību normas saistība ar pagātnes dimensiju ir uzskatāma par atpakaļejošu spēku laikā.⁴⁸

4. Izņēmumi no vispārējā tiesību normu atpakaļejoša saistošā spēka nepieļaujamības principa

Vienlaikus saistībā ar Vācijas Konstitucionālās tiesas izpratni par tiesību normu atpakaļejoša spēka nepieļaujamību ir atzīmējams apstāklis, ka noteiktās, taču precīzi identificējamās situācijās tiesa ir pieļāvusi iespēju atkāpties no vispārējā atpakaļejoša spēka aizlieguma.⁴⁹ Proti, lai gan atpakaļejošs spēks neatkarīgi no tiesību jomas, kurā tas ir pieņemts, ir vispārīgi prettiesisks, tomēr izņēmuma gadījumā, pamatojoties uz objektīviem tiesu prakses evolūcijas ceļā attīstītiem principiem, būtu pieļaujama tā pastāvēšana.⁵⁰ Tā kā minētie gadījumi, kad tiesību normām būtu pieļaujams atpakaļejošs spēks laikā, ir attīstījušies no tiesu prakses, tie nav absolūti un pēc tiesas ieskatiem iespējama to maiņa.⁵¹

Tādējādi atbilstoši Vācijas Konstitucionālās tiesas nostiprinātajiem principiem vispārīgi ir iespējams nošķirt piecas situācijas, kurās būtu pieļaujama īsta atpakaļejoša spēka pastāvēšana. Pirmkārt, tiesību normu atpakaļejošs spēks laikā varētu pastāvēt, ja tiesību normu adresātiem ar tiesību normu izmaiņām vajadzēja rēķināties. Lai gan laika robežas, no kurām tiesību normu adresātiem būtu jāreķinās ar regulējumu, nav pilnībā skaidras, tiesību normu adresātu rēķināšanās ar eventuālo regulējumu tiek piesaistīta salīdzinoši plaši interpretētajam neoficiālajam tiesiskā regulējuma uzzināšanas laikam.⁵² Tādējādi šāda atpakaļejoša saistošā spēka izpratne ir saistīta ar tiesību normu adresātu mudināšanu jau likumdošanas procesa uzsākšanas laikā pielāgoties eventuāli jaunajam tiesiskajam regulējumam. Vienlaikus tiesību doktrīnā šāda tiesību normu atpakaļejoša spēka pieļaujamības izpratne tiek uztverta ar bažām par tiesību normu adresātu pienākumu zināt likumdevēja darbības pirms to vispārējās pieejamības nodrošināšanas.⁵³

Otrkārt, atpakaļejoša spēka noteikšana būtu pieļaujama, ja tiesiskais regulējums ir bijis tik neskaidrs, ka likumdevējam ar atpakaļejošu spēku ir bijusi jāveic tā izskaidrošana. Kā būtiskākais pamats atpakaļejoša spēka pieļaujamībai tiek minēts tas, ka neskaidra regulējuma dēļ tiesību normu adresātiem nevarēja pastāvēt tiesiskā palāvība vēl pirms atpakaļejoša regulējuma pieņemšanas.⁵⁴ Šādā gadījumā arī ar atpakaļejoša spēka tiesību normu pieņemšanu to intereses nevarēja tikt aizskartas. Treškārt, līdzīgi iepriekš minētajam gadījumam tiesību doktrīnā tiek uzskatīts, ka tiesību normu adresātiem nevarēja rasties tiesiskā palāvība, ja tiesiskās attiecības iepriekš ir regulētas ar prettiesisku tiesību normu, kuru likumdevējs ar atpakaļejošu spēku ir tiesīgs aizstāt.⁵⁵

Visbeidzot atpakaļejoša spēka noteikšana būtu pieļaujama, izņēmuma gadījumā veicot nebūtiskus grozījumus, kas nenodara paliekošu kaitējumu,⁵⁶ kā arī tad, ja atpakaļejoša spēka pieņemšanas nepieciešamība ir saistīta ar vispārējo labumu, kurš ir vērtējams augstāk par tiesiskas valsts un tiesiskās drošības interesēm.⁵⁷ Pēdējā no minētajām situācijām ir uzskatāma par netipisku un Vācijas Konstitucionālās tiesas praksē tiek izmantota salīdzinoši specifiskos gadījumos, lai novērstu situācijas, kad tiesiskais regulējums var radīt būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm, tai skaitā no fiskālā aspekta.⁵⁸

5. Noslēguma vietā

Kā norādījis 19. gadsimta tiesību zinātnieks Bendžamins Konstants (*Benjamin Constant*): “[A]tpakaļejošs spēks ir lielākais atentāts, kādu likums var veikt. Tā ir sabiedriskā līguma pārkāpšana, tā ir noteikumu iznīcināšana, uz kuriem sabiedrībai ir tiesības. Tā laupa garantijas, kuras likums nodrošināja, un tie, kuri tam paklausīja, tagad paši ir upuri. Atpakaļejošs spēks laupa likumam tā raksturu. Atpakaļejošs likums nav nekāds likums.”⁵⁹

Lai gan kopš laika, kad tika izteikta minētā ideja, tiesību regulējamās nozares ir kļuvušas daudz sarežģītākas, radot eventuāli lielāku risku arī pagātnes laikā nodibinātu tiesisko attiecību vai realizētu faktisko apstākļu ietekmēšanai, atzīstams, ka mūsdienās pastāv daudz plašākas iespējas nodrošināt gan preventīvu, gan arī *ex facto* tiesību normu atpakaļejoša spēka izvērtēšanu. Tomēr vispirms šādas darbības realizēšanas fundamentāls priekšnoteikums ir vienoti kritēriji atpakaļejoša spēka konstatēšanai, kā arī izpratne par vispārēju atpakaļejoša spēka aizliegumu. Līdz minēto mājasdarbu izpildīšanai bieži vien būs konstatējamas situācijas, kad ir pārprasta atpakaļejoša spēka pastāvēšana un tādējādi izdarīti arī juridiski nepareizi slēdzieni par tā pieļaujamību.

Kopsavilkums

1. Sākotnējais tiesību normu nošķiršanas mērķis bija nodalīt privāto tiesību jomā pieņemtās tiesību normas, kas skar pagātnes laikā radušās tiesiskās attiecības vai faktiskos apstākļus, no tiesību normām, kas ir attiecināmas tikai uz nākotnē realizētiem faktiskajiem apstākļiem. Tādējādi pretstatā mūsdienu Latvijas tiesību sistēmā pastāvošajai izpratnei ar atpakaļejošu spēku tika apzīmētas visas tiesību normas, kuras nebija uz nākotni vērstas. Vienlaikus atzīmējams, ka vēl līdz 20. gadsimta otrajai pusei ne tiesību doktrīnā, ne arī tiesu praksē nepastāvēja visaptveroša izpratne un metodoloģija, lai nodrošinātu ar atpakaļejošu saistošo spēku pieņemtu tiesību normu atzīšanu par prettiesiskām.

2. Nozīmīgu pienesumu atpakaļejoša spēka identificēšanā ir sniegusi Vācijas Konstitucionālā tiesa, kas savā tiesu praksē nošķīra istu atpakaļejošu spēku, kas būtu pieļaujams tikai īpašās izņēmuma situācijās, un neīstu atpakaļejošu spēku, kas atbilst Latvijas tiesību doktrīnas izpratnei par tūlītēju spēku laikā. Vienlaikus būtiski apzināties, ka Vācijas Konstitucionālā tiesa savā vēlākajā praksē ir norādījusi, ka neīstu atpakaļejošu spēku nav pareizi identificēt ar atpakaļejošu spēka jēdzienu un saturiski tam nav saistības ar atpakaļejošu spēku kā vispārīgi nepieļaujamu un aizliegtu spēka laikā veidu.
3. Lai gan atpakaļejošs spēks galvenokārt tiek identificēts pēc tiesību normām, kuras ietekmē pirms tiesību normu spēkā stāšanās pilnībā realizētus faktiskos apstākļus vai pabeigtas tiesiskās attiecības, tiesību doktrīnā ir izskanējusi plaša kritika šādas metodikas izmantošanai. Ņemot vērā izteikto kritiku, kā arī nespēju precīzi izmantot minēto metodiku strīdu risināšanā, Vācijas Konstitucionālā tiesa ir atkāpusies no sākotnējās prakses fiksēt tiesību normu atpakaļejošu spēku, pamatojoties uz pabeigtu tiesisko attiecību konstatēšanu. Minētās metodikas aizstāšanai Vācijas Konstitucionālā tiesa ir attīstījusi doktrīnu par tiesību normu seku atpakaļejošu iedarbību.
4. Atbilstoši Vācijas Konstitucionālās tiesas izpratnei, izņemot individuālus un precīzi noteiktus izņēmuma gadījumus, ar atpakaļejošu spēku pieņemtās tiesību normas aizskar tiesiskās paļāvības principu un tādējādi ir atzīstamas par prettiesiskām. Minētā izpratne ir būtiski atšķirīga no līdzšinējās Satversmes tiesas izpratnes, kura savā praksē ir ieviesusi plaši traktējamu tiesību normu atpakaļejoša spēka pieļaujamību visos gadījumos, kad ir nepieciešams aizsargāt konstitucionālās vērtības.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Kalniņš, E. Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. *Likums un tiesības*, Nr. 7 (11), 2000, jūlijs, 2. sējums.
2. Krons, M. Intertemporālo tiesību mācība un Civillikuma trešais pants. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 1, 1938, 83–115. lpp.
3. Onževs, M. Nodokļu regulējuma grozījumu spēks laikā: Satversmes tiesas prakse. *Jurista vārds*, Nr. 17 (664), 2011, 26. aprīlis.
4. Onževs, M. Par neīsta atpakaļejoša spēka izpratni Latvijas tiesu nolēmumos. *Jurista Vārds*, Nr. 12 (763), 2013, 26. marts.
5. Avenarius, M. Savignys Lehre vom intertemporalen Privatrecht. Göttingen: Wallstein Verlag Göttingen, 1993.
6. Berger, T. Zulässigkeitsgrenzen der Rückwirkung von Gesetzen. Eine kritische Analyse der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts und des Gerichtshofs der Europäischen Gemeinschaften. Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002.
7. Ciftci, E. Übergangsfristen bei Gesetzes- und Verordnungsänderungen. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2011.
8. Dannecker, G. Das intertemporale Strafrecht. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1992.
9. Hess, B. Intertemporales Privatrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.

10. *Heukels, T.* Intertemporales Gemeinschaftsrecht. Rückwirkung, Sofortwirkung und Rechtsschutz in der Rechtsprechung des Gerichtshofes der Europäischen Gemeinschaften. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1990.
11. *Houben, A. C.* Die Rückwirkung von Tarifverträgen. Berlin: Duncker & Humblot, 2006.
12. *Iliopoulos-Strangas, J.* Rückwirkung und Sofortwirkung von Gesetzen. Eine verfassungsrechtliche Untersuchung unter Berücksichtigung des deutschen und griechischen Steuerrechts. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1986.
13. *Klußmann, M.* Zulässigkeit und Grenzen von nachträglichen Eingriffen des Gesetzgebers in laufende Verträge. Berlin: Duncker & Humblot, 1970.
14. *Lee, H. B.* Die Entwicklung der Dogmatik der Rückwirkung von Gesetzen im Vergleich zwischen Deutschland und Korea. Dissertation an der Universität zu Köln, 2011.
15. *Pieroth, B.* Rückwirkung und Übergangsrecht Verfassungsrechtliche Massstäbe für intertemporale Gesetzgebung. Berlin: Duncker&Humblot, 1981.
16. *Savigny, K. F.* System des heutigen römischen Rechts. Band 8. Darmstadt: Scientia Verlag Aalen, 1981.
17. *Stötzl, M.* Vertrauensschutz und Gesetzesrückwirkung. Grundtypen abgeleitet aus der Rückwirkungsrechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002.
18. *Vonkilch, A.* Das Intertemporale Privatrecht. Übergangsfragen bei Gesetzes- und Rechtsprechungsänderungen im Privatrecht. Wien: Springer Verlag, 1999.

Normatīvie akti

1. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96 (4699), 2012, 20. jūnijs.
2. Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 72 (203), 1994, 18. jūnijs (zaudējis spēku)
3. Francijas Civilkodekss, 2. pants. Pieejams: http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm [skatīts 08.01.2013.].
4. Prūsijas Vispārējās Zemes tiesības, 14. pants. Citēts pēc Hess, B. Intertemporales Privatrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998.
5. Austrijas Vispārējais Civilkodekss, 5. pants. Pieejams: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm> [skatīts 08.01.2013.].

Juridiskā prakse

1. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKA-708/2011. Pieejams: www.at.gov.lv/files/archive/department3/2011/708-ska-2011.doc [skatīts 10.01.2013.].
2. Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmuma lietā "Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-31-01" 5. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 5 (4403), 2011, 11. janvāris.
3. Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra spriedums lietā Nr. 2010-21-01 "Par Valsts fondēto pensiju likuma 4. panta otrās daļas un pārejas noteikumu 2. punkta, 3. punkta 4. un 5. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 109. pantam" 21.1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 192 (4384), 2010, 3. decembris.
4. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2010-25-01 "Par 2009. gada 1. decembra likuma "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"" 6. panta (daļā par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9. panta pirmās daļas 3. punkta izslēgšanu) un likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 8. panta trešās daļas 13. punkta un 16.¹ panta devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam", 10.3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 194 (4386), 2010, 8. decembris.
5. Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedums "Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 55. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam", 14.2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 97 (3673), 2007, 19. jūnijs.
6. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 16. maija lēmums lietā Nr. SKA-168. Pieejams www.at.gov.lv/files/archive/department3/2006/ad160506.doc [skatīts 10.01.2013.].
7. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 2002. gada 5. februāra nolēmums Nr. 2 BvR 305, 348/93, Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 105. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2003.

8. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1997. gada 3. decembra nolēmums Nr. 2 BvR 882/97. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 97. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1998.
9. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1986. gada 14. maija nolēmums Nr. 2 BvL 2/83. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 72. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1987.
10. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1983. gada 22. marta nolēmums Nr. 2 BvR 475/78. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 63. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1983.
11. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1971. gada 23. marta nolēmums Nr. 2 BvL 2/66, 2BvR 168, 196, 197, 210, 472/66. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 30. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1971.
12. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1960. gada 31. maija nolēmums nr. 2 BvL 4/59, Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 11. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1961.
13. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1. senāta 1953. gada 24. aprīļa lēmums Nr. 1 BvR 102/51. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 2. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1953.
14. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1. senāta 1952. gada 24. aprīļa nolēmums Nr.1 BvR 36/52. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 1. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1952.

Citi prakses materiāli

1. Latvija nekontrolēta elektrības cenu pieauguma priekšā. Pieejams: [http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/449270latvija_nekontrolēta_elektrības_cenu_pieauguma_prieksa](http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/449270latvija_nekontrolēta_elektrības_cenu_pieauguma_priekša) [skatīts 09.01.2013.].

Atsauces

1. Sk., piemēram, *Kalniņš, E.* Tiesību normas spēkā esamība un intertemporālā piemērojamība. *Likums un tiesības*, Nr. 7 (11), 2000, jūlijs, 2. sējums. Lai arī citu valstu tiesību doktrīnā tiesību normu saistošā spēka iedalījuma veidi tiek apzīmēti arī ar citiem nosaukumiem, būtiskākais princips tiesību normu saistošā spēka iedalījuma noteikšanai ir saistīts ar regulēto faktisko apstākļu realizēšanas laiku. Proti, regulētie faktiskie apstākļi var būt notikuši pagātnes dimensijā, tagadnes laikā vai arī tikai pēc tiesību normas spēkā stāšanās. *Hess, B.* Intertemporales Privatrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998. S. 13–23.
2. Satversmes tiesas 2010. gada 1. decembra spriedums lietā Nr. 2010–21-01 “Par Valsts fondēto pensiju likuma 4. panta otrās daļas un pārejas noteikumu 2. punkta, 3. punkta 4. un 5. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 109. pantam”, 21.1. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 192 (4384), 2010, 3. dec.
3. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 9. panta ceturtdaļa: “Normatīvajam aktam vai tā daļai nav atpakaļejoša spēka, izņemot likumā īpaši paredzētus gadījumus.” *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 96 (4699), 2012, 20. jūnijs; Likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 9. pants: “Normatīvajiem aktiem nav atpakaļejoša spēka, izņemot likumā īpaši paredzētus gadījumus.” *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 72 (203), 1994, 18. jūnijs (zaudējis spēku).
4. *Dannecker, G.* Das intertemporale Strafrecht. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1992. S. 27–31.
5. Sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 6. janvāra lēmumu lietā “Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2010-31-01”, 5.punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 5 (4403), 2011, 11. janvāris; Satversmes tiesas 2007. gada 14. jūnija spriedums “Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 55. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 107. pantam”, 14.2. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 97 (3673), 2007, 19. jūnijs.
6. *Krons, M.* Intertemporālo tiesību mācība un Civillikuma trešais pants. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 1, 1938, 83–115. lpp.
7. *Iliopoulos-Strangas, J.* Rückwirkung und Sofortwirkung von Gesetzen. Eine verfassungsrechtliche Untersuchung unter Berücksichtigung des deutschen und griechischen Steuerrechts. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1986. S. 30–32.
8. *Vonkilch, A.* Das Intertemporale Privatrecht. Übergangsfragen bei Gesetzes- und Rechtsprechungsänderungen im Privatrecht. Wien: Springer Verlag, 1999. S. 15–17.

9. Tulkots pēc *Avenarius, M. Savignys Lehre vom intertemporalen Privatrecht*. Göttingen: Wallstein Verlag Göttingen, 1993. S. 20.
10. Ibid. S. 16–22.
11. *Vonkilch, A. Das Intertemporale Privatrecht. Übergangsfragen bei Gesetzes- und Rechtsprechungsänderungen im Privatrecht*. Wien: Springer Verlag, 1999. S. 19.
12. Prūsijas Vispārējās Zemes tiesības, 14. pants. Citēts pēc *Hess, B. Intertemporales Privatrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1998. S. 61.
13. Francijas Civilkodekss, 2. pants. Pieejams: http://lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm [skatīts 08.01.2013.].
14. Austrijas Vispārējais Civilkodekss, 5. pants. Pieejams: <http://www.ilibio.org/ais/abgb1.htm> [skatīts 08.01.2013.].
15. *Iliopoulos-Strangas, J. Rückwirkung und Sofortwirkung von Gesetzen. Eine verfassungsrechtliche Untersuchung unter Berücksichtigung des deutschen und griechischen Steuerrechts*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1986. S. 32, *Avenarius M. Savignys Lehre vom intertemporalen Privatrecht*. Göttingen: Wallstein Verlag Göttingen, 1993. S. 28–29.
16. *Savigny, K. F. System des heutigen römischen Rechts*. Band 8. Darmstadt: Scientia Verlag Aalen, 1981. S. 393.
17. Ibid.
18. *Avenarius, M. Savignys Lehre vom intertemporalen Privatrecht*. Göttingen: Wallstein Verlag Göttingen, 1993. S. 29.
19. Tiesību doktrīnā tiek norādīts, ka, piemēram, Eiropas Savienības tiesību spēka laikā jaūtājumi ir risināti, balstoties uz Vācijas Konstitucionālās tiesas atziņām. *Ciftci, E. Übergangsfriesten bei Gesetzes- und Verordnungsänderungen*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2011. S. 40–44., *Heukels, T. Intertemporales Gemeinschaftsrecht. Rückwirkung, Sofortwirkung und Rechtsschutz in der Rechtsprechung des Gerichtshofes der Europäischen Gemeinschaften*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1990. S. 300–304.
20. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1. senāta 1952. gada 24. aprīļa nolēmums Nr. 1 BvR 36/52. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 1. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1952. S. 263–281., V.
21. Vācijas Konstitucionālās tiesas 1. senāta 1952. gada 24. aprīļa nolēmums Nr. 1 BvR 36/52. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 1. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1952. S. 263–281., V., Vācijas Konstitucionālās tiesas 1. senāta 1953. gada 24. aprīļa lēmums Nr. 1 BvR 102/51. Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 2. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1953. S. 237–266., III.
22. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1960. gada 31. maija nolēmums Nr. 2 BvL 4/59, Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 11. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1961. S. 139–149.
23. *Berger, T. Zulässigkeitsgrenzen der Rückwirkung von Gesetzen. Eine kritische Analyse der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts und des Gerichtshofes der Europäischen Gemeinschaften*. Frankfurt am Main: Europaeischer Verlag der Wissenschaften, 2002. S. 48.
24. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1960. gada 31. maija nolēmums Nr. 2 BvL 4/59, Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 11. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1961. S. 139–149.
25. Ibid.
26. Ibid.
27. Ibid.
28. Sk. *Onževs, M. Par neīsta atpakaļejoša spēka izpratni Latvijas tiesu nolēmumos*. *Jurista Vārds*, Nr. 12 (763), 2013, 26. marts.
29. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 2010-25-01 “Par 2009. gada 1. decembra likuma “Grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” 6. panta (daļā par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 9. panta pirmās daļas 3. punkta izslēgšanu) un likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 8. panta trešās daļas 13. punkta un 16.¹ panta devītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” 10.3. punkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 194 (4386), 2010, 8. decembris.
30. Turpat, 10. punkts.
31. Turpat, 10.3. punkts.
32. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 2002. gada 5. februāra nolēmums Nr. 2 BvR 305, 348/93, Publicēts: *Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts*, 105. Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2003. S. 17–48, II, S. 36

33. *Pieroth, B.* Rückwirkung und Übergangsrecht Verfassungsrechtliche Massstäbe für intertemporale Gesetzgebung. Berlin: Duncker&Humblot, 1981. S. 381.
34. *Ibid.* S. 30–35.
35. *Houben, A. C.* Die Rückwirkung von Tarifverträgen. Berlin: Duncker & Humblot, 2006. S. 32.
36. *Ibid.*
37. *Berger, T.* Zulaessigkeitsgrenzen der Rückwirkung von Gesetzen. Eine kritische Analyse der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts und des Gerichtshofs der Europaeischen Gemeinschaften. Frankfurt am Main: Europaeischer Verlag der Wissenschaften, 2002. S. 56. Skatīt arī analīzi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa noteikšanu, aplikot kredītiestādēs noguldīto depozītu procentus. *Onževs, M.* Nodokļu regulējuma grozījumu spēks laikā: Satvermes tiesas prakse. *Jurista vārds*, Nr. 17 (664), 2011, 26. aprīlis. Attiecīgajā situācijā Saeima faktiski ir veidojusi līdzīgu konstrukciju, tiesiskajā regulējumā iekļaujot noteikumu, ka procenti ir radušies tikai depozītu izņemšanas brīdī. Tādējādi likumdevējs ir izveidojis mākslīgu neīsta saistoša spēka situāciju.
38. Sk., piemēram, Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 2002. gada 5. februāra nolēmumu Nr. 2 BvR 305, 348/93, Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 105.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2003. S. 17–48, II, S. 36
39. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1983. gada 22. marta nolēmums Nr.2 BvR 475/78. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 63.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1983. S. 343–380., Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1986. gada 14. maija nolēmums Nr. 2 BvL 2/83. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 72.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1987. S. 200–276.
40. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1983. gada 22. marta nolēmums Nr. 23, 2 BvR 475/78. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 63.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1983. S. 343–380.
41. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1983. gada 22. marta nolēmums Nr. 2 BvR 475/78. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 63.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1983. S. 343–380.
42. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1986. gada 14. maija nolēmums Nr. 2 BvL 2/83. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 72.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1987. S. 200–276.
43. *Ibid.*
44. *Ibid.*
45. Līdzīgi grozījumi tiesiskajā regulējumā ir tikuši veikti Vācijā pēc II Pasaules kara. *Kluffmann, M.* Zulässigkeit und Grenzen von nachträglichen Eingriffen des Gesetzgebers in laufende Verträge. Berlin: Duncker & Humblot, 1970. S. 22
46. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1986. gada 14. maija nolēmums Nr.2 BvL 2/83. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 72.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1987. S. 200–276.
47. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1986. gada 14. maija nolēmums Nr.2 BvL 2/83. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 72.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1987. S. 200–276.
48. Skatīt, piemēram, Latvija – nekontrolēta elektrības cenu pieauguma priekšā. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/449270_latvija_nekontrolēta_elektrības_cenu_pieauguma_prieksa [skatīts 09.01.2013.].
Būtiska saturiska kļūda saistībā ar atpakaļejoša spēka izpratni ir konstatējama Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta nolēmumā Nr. SKA-708/2011. Proti, pretēji iepriekš Senāta daudz izmantotajai metodei, kas prezumē tūlītēju spēku publisko tiesību jomā pieņemtām tiesību normām (skatīt, piemēram, Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 16. maija lēmumu lietā Nr. SKA-168. Pieejams: www.at.gov.lv/files/archive/department3/2006/ad160506.doc [skatīts 10.01.2013.] Augstākā tiesa ir secinājusi, ka “neīsta atpakaļejoša spēka” jeb tūlītēja spēka laikā gadījumā, ir nepieciešami pārejas noteikumi. Neskatoties uz faktu, ka neīsta atpakaļejoša spēka saistība ar atpakaļejošu saistošo spēku ir tikai nosaukumā, šāds tiesas secinājums ir pārsteidzīgs. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 24. novembra spriedums lietā Nr. SKA-708/2011, 12. punkts. Pieejams: www.at.gov.lv/files/archive/department3/2011/708-ska-2011.doc [skatīts 10.01.2013.].
49. Plašāka izpratne sniegta vairākos Vācijas Konstitucionālās tiesas nolēmumos, skatīt, piemēram, Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1971. gada 23. marta nolēmums Nr. 2 BvL 2/66, 2BvR 168, 196, 197, 210, 472/66. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 30.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1971. S. 367–392, III.

50. *Houben, A. C.* Die Rückwirkung von Tarifverträgen. Berlin: Duncker & Humblot, 2006. S. 137, Lee H.B. Die Entwicklung der Dogmatik der Rückwirkung von Gesetzen im Vergleich zwischen Deutschland und Korea. Dissertation an der Universität zu Köln, 2011. S. 41
51. *Stötzel, M.* Vertrauensschutz und Gesetzesrückwirkung. Grundtypen abgeleitet aus der Rückwirkungsrechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002. S. 79.
52. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1971. gada 23. marta nolēmums Nr.2 BvL 2/66, 2BvR 168, 196, 197, 210, 472/66. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 30.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1971. S. 367–392, III.
53. *Lee, H. B.* Die Entwicklung der Dogmatik der Rückwirkung von Gesetzen im Vergleich zwischen Deutschland und Korea. Dissertation an der Universität zu Köln, 2011. S. 44–45.
54. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1971. gada 23.marta nolēmums Nr.2 BvL 2/66, 2BvR 168, 196, 197, 210, 472/66. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 30.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1971. S. 367–392, III.
55. *Lee, H. B.* Die Entwicklung der Dogmatik der Rückwirkung von Gesetzen im Vergleich zwischen Deutschland und Korea. Dissertation an der Universität zu Köln, 2011.S. 44–45.
56. *Stötzel, M.* Vertrauensschutz und Gesetzesrückwirkung. Grundtypen abgeleitet aus der Rückwirkungsrechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002. S. 81., skatīt arī Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1971. gada 23. marta nolēmumu Nr. 2 BvL 2/66, 2BvR 168, 196, 197, 210, 472/66. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 30.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1971. S. 367–392, III.
57. Vācijas Konstitucionālās tiesas 2. senāta 1997. gada 3.decembra nolēmums Nr.2 BvR 882/97. Publicēts: Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 97.Band. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1998. S. 67–84, II.
58. Ibid.
59. *Constant, B.* Moniteur, 01.06.1828, S. 758 (citēts pēc *Pieroth, B.* Rückwirkung und Übergangsrecht Verfassungsrechtliche Massstäbe für intertemporale Gesetzgebung. Berlin: Duncker&Humblot, 1981. S. 109.).

Summary

Although the retroactivity of legal norms is developed since the Ancient Rome's time, systematic and exact separation of retroactivity, as well as its application in order to perform legal analysis of legislation was possible in a time after the II World War. One of the most important contribution to the understanding of the retroactivity is made by the Constitutional Court of Germany, which ideas were adopted by other states. Therefore in the paper is analysed separation of the retroactivity in a 'authentic' and 'pseudo' retroactivity, that was developed by the Constitutional Court of Germany. Moreover – in the paper is analysed another doctrine of the Constitutional Court of Germany, that divide retroactivity in the retroactivity of legal consequences and in the retroactive attachment of legal content. At the same time is concluded, that contrary to the understanding of the Constitutional Court of Germany, that 'authentic retroactivity' of legal norms had admitted as per se unlawfull, the Constitutional Court of Latvia had clearly stated, that retroactivity of legal norms is permissible in all cases, when it is necessary to defend constitutional values.